

EXPRIMAREA TIPURILOR DE AKTIONSPORT ÎN LIMBILE RUSĂ ȘI ROMÂNĂ

Expression of Types of Aktionsart in Russian and Romanian Languages

The lexical category of Aktionsart belongs to the universal category of aspectuality. It encompasses semantic groups of verbs and, to some extent, word formation, demarcated through the commonality of the type of action unfolding. To express various types of Aktionsart, the Russian language typically employs prefixes, which, in Slavic languages, have two meanings: lexical and grammatical. These aspects determine two functions: derivational and perfective (which changes the grammatical category of the verbal aspect from imperfective to perfective).

The Romanian language expresses numerous types of Aktionsart, most often through lexico-grammatical means (such as adverbs, adverbial phrases, prepositions, adjectives, etc.). This difference arises from the predominantly synthetic structure of Russian and the analytic-synthetic structure of Romanian. Consequently, in most cases, a Russian verb with a prefix has two or more corresponding Romanian lexemes. **Key-words:** *Aktionsart, aspectuality, verbal aspect, Romanian equivalent, Russian, prefix, structure, prefixal verb.*

Categoria funcțional-semantică a aspectualității vizează modul de desfășurare a acțiunii, iar expresia acesteia cuprinde mijloace de natură morfologică, derivațională, lexicală sau sintactică. Categoriile funcțional-semantice (numite și *conceptuale* sau *noționale*) se deosebesc de cele morfologice prin faptul că primele cuprind o sferă mai largă, pe când cele din urmă se referă la nivelul morfologic al limbii. Nucleul acestei categorii este o anumită categorie morfologică (cum ar fi aspectul verbal în cazul aspectualității, timpul – în cazul temporalității, modul – în cazul modalității etc.), care conține mijloace specializate de redare a valorilor categoriei respective (de exemplu, opoziția *perfectiv/imperfectiv* pentru aspectul verbal).

Pe lângă aspectul verbal exprimat morfologic, ce ocupă un loc central în sistemul gramatical al verbului, îndeosebi al celui slav, aspectualitatea cuprinde categoria lexicală *Aktionsart* (de proveniență germană, *Aktionsarten*), care, spre deosebire de aspectul verbal, este considerată universală. În aspectologia rusă, termenul a avut mai multe echivalente: „подвид” (subcategorie a aspectului), „видовые оттенки” (nuanțe aspectuale)², cel acceptat de majoritatea slaviștilor fiind *способы действия* (moduri ale acțiunii).

În literatura de specialitate, în limbile romanice au circulat câteva corespondente ale termenului *Aktionsart*: în franceză: „l'ordre du procès”, introdus de

¹ Universitatea de Stat din Moldova

² Apud Angela Savin-Zgărdan, *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic. Categoriile Aktionsart și Terminativitate: Aterminativitate*, Chișinău, Bons Offices, 2001, p. 60.

J. Brunel³, în italiană: „azione”, utilizat de V. Pisani⁴; în spaniolă: „modo de acción”. Pentru conceptul *Aktionsart* sunt cunoscuți și termenii: „aspect obiectiv”, în raport cu „aspect subiectiv” (aspectul verbal, pentru care momentul decisiv îl reprezintă perceperea subiectivă a vorbitorului) sau „mod al procesului”⁵, preferat, în descrierea conceptului, de către autorii *NDEȘL*.

În tradiția lingvistică românească, pentru termenul *Aktionsart* sunt cunoscute mai multe echivalente: A. Philippide utilizează „durata în timp”, G. Ivănescu – „durata acțiunii”⁶ etc. Dintre cele mai recente menționăm: „aspecte lexicale”⁷, folosit de I. Evseev; A. Savin-Zgardan preia lexemul *Aktionsart* din limba germană.

*Aktionsart*ul, deși interacționează cu aspectul verbal, trebuie să se examineze separat de acesta, întrucât diferă ca natură și funcții, nu formează opoziții paradigmatică clare la nivel gramatical, rămânând în limitele deosebirilor lexicale între verbe. Totodată, vizează funcțiile semantice ale verbelor prefixale (și ale unor verbe neprefixale, ale construcțiilor sufixale), care precizează cum se desfășoară acțiunea, indică modul de realizare a ei.

S. Agrell a fost primul cercetător care a delimitat, în anul 1908, noțiunile *Aktionsart* și *aspect verbal*. În prezent, această distincție o fac majoritatea aspectologilor. C. Cemărtan, de asemenea, interpretează noțiunile *aspect* și *Aktionsart* drept două categorii distincte. Confirmând natura gramaticală (morfologică) a categoriei aspectului verbal, lingvista subliniază că aceasta are caracter flexionar, cuprinzând tot lexicul verbal, întrucât orice lexem verbal aparține unui aspect (perfectiv sau imperfectiv). *Aktionsart*ul este apreciat, în acest context, drept „o categorie lexicală clasificatoare, bazată pe semantica intrinsecă a verbului care reunește lexicul verbal în diverse grupuri cu semantică aspectuală, fără a realiza opoziții.”⁸.

În opinia aspectologului rus I.S. Maslov, *Aktionsart*ul constituie niște „particularități comune (exprimate deseori, dar nu obligatoriu, prin mijloace de formare a cuvintelor) ale sensului lexical al unor verbe, ce se referă la desfășurarea în timp a acțiunii acestor verbe”⁹. Din punct de vedere istoric, categoria *Aktionsart* este considerată de unii specialiști în materie „mai veche decât cea a aspectului”¹⁰. S. Agrell a fost primul cercetător care a delimitat, în anul 1908, noțiunile *Aktionsart* și *aspect verbal*. Studiind verbele prefixale din limba polonă, lingvistul deosebește două categorii de morfeme prefixale: 1. ce atribuie verbelor un conținut absolut nou; 2. ce nu modifică sensul lexemului verbal. A doua categorie cuprinde două tipuri de

³Theofil Simenschy, Gheorghe Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981, p. 331.

⁴ Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 60.

⁵ Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996, p. 445.

⁶ Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 60.

⁷ Ivan Evseev, *Semantica verbului. Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Facla, 1974, p. 88.

⁸ Claudia Cemărtan, *Aspectul verbal în limba română: o reconsiderare*, Chișinău, Bons Offices, 2016, p. 60.

⁹ Юрий Сергеевич Маслов, *Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание*, Сост. и ред. А.В. Бондарко и др., Москва, Языки славянской культуры, 2004, p. 31.

¹⁰ Apud Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 61.

prefixe: 1. ce modifică aspectul din imperfectiv în perfectiv; 2. ce concretizează cum se desfășoară acțiunea.

S. Agrell definește categoria Aktionsart drept „funcții semantice ale verbelor prefixale, ale unor verbe neprefixale, ale construcțiilor sufixale, care precizează cum se desfășoară acțiunea, denotă modul de realizare a ei”¹¹, iar prefixele (numite *Aktionsartbildend*) indică doar modul de evoluție a acțiunii, fără a modifica esențial semnificația.

Pentru a exprima diverse tipuri de Aktionsart, limba rusă dispune, de obicei, de prefixe, întrucât, în limbile de origine slavă, acestea cumulează două valori: lexicală și gramaticală, ce determină cele două funcții: derivațională și de perfectivare (de schimbare a categoriei gramaticale a aspectului verbal din imperfectiv în perfectiv). Drept urmare, verbele din limba rusă formează clase care se referă la aspectualitatea lexico-gramaticală.

Limba română redă numeroase tipuri de Aktionsart, de cele mai multe ori prin mijloace lexico-gramaticale (adverbe, locuțiuni adverbiale, prepoziții, adjective etc.). Asemenea diferență este cauzată de structura preponderent sintetică a limbii ruse și cea analitico-sintetică a celei române. Astfel, în majoritatea cazurilor, unui verb prefixal din limba rusă îi corespund două sau mai multe lexeme românești.

Prefixele, de obicei, „determină, precizează acțiunea exprimată de verbul la care sunt adăugate, din perspectivă spațială, temporală, cantitativă, calitativă, rezultativă, sau pot modifica complet sensul verbului”¹². Analizând modul de prefixare verbală, Z. Skoumalova precizează că, la analiza unui derivat prefixal, trebuie să se ia în considerare două aspecte: „valența temelor” și „valența prefixelor”¹³.

Valența temelor se referă la capacitatea acestora de a se îmbina cu anumite prefixe, fiind determinată de particularitățile semantice ale verbelor, iar *valența prefixelor* sugerează potențialul de a se asocia cu un anumit număr de teme verbale, în funcție de semnificațiile morfemelor prefixale. Valența temelor poate fi minimă (temele verbale se îmbină cu 1-2 prefixe), joasă – 3-4, medie – 5-10 și polivalentă – 12-18.

Elaborând o tipologie a echivalentelor românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu unele prefixe uzuale (*воз-/вот-, до-, за-, на-, от-, непе-, по-, под-, при-, про-*), am identificat 20 de tipuri de Aktionsart. Am remarcat astfel că valența scăzută a unor morfeme prefixale, printre care *воз-/вот-, за-, от-*, motivează cauza pentru care verbele formate cu asemenea prefixe exprimă puține tipuri de Aktionsart și, dimpotrivă, polisemantismul unor afixe, printre care *по-, под-, про-, непе-*, generează multiple tipuri de Aktionsart.

Am atestat următoarele tipuri ale categoriei în discuție:

¹¹ Сигурд Агрель, „О способах действия польского глагола”, în: *Вопросы глагольного вида*, Москва, Издательство иностранной литературы, 1962, p. 36.

¹² Aliona Sobol, „Echivalente românești ale verbelor aspectuale din limba rusă cu prefixul *до-*”, în: *Limba română. Revistă de știință și cultură*, Chișinău, anul XXIII, 2013, nr. 9-12, p. 114.

¹³ Apud С.А. Лебедь, „Видовое формообразование и внутриглагольное словообразование в сфере глаголов с заимствованной основой в чешском языке”, în: *Исследования по славянскому языкознанию*, Москва, Издательство московского университета, 1984, pp. 92-93.

1. Aktionsart incoativ, ce indică începutul acțiunii cu o trecere treptată într-o stare anumită (specific pentru verbe derivate cu *bo3-/6oc-*, *3a-*, *om-*, *no-*);
2. Aktionsart cumulativ (sativ), ce exprimă o acțiune suplimentară, de adăugare, sporire (*do-*, *na-*, *nod-*, *npu-*);
3. Aktionsart iterativ, ce denotă reluarea în timp a acțiunii (*bo3-/6oc-*, *do-*, *na-*, *nepe-*, *no-*);
4. Aktionsart finitiv, cu semnificația de acțiune terminată sau de adăugare la ceva (*do-*, *om-*, *no-*);
5. Aktionsart finitiv-negativ, cu sensul de aducere a acțiunii până la un rezultat negativ (*do-*);
6. Aktionsart intensiv, ce semnifică o acțiune, stare ieșită din limitele obișnuitului sau permisului care, uneori, poate duce la o stare de epuizare a subiectului (*bo3-/6oc-*, *3a-*, *na-*, *om-*, *nepe-*, *no-*, *npo-*);
7. Aktionsart excesiv-durativ sau intensiv-durativ, ce marchează o manifestare excesivă a duratei sau, mai rar, a intensității unei acțiuni monosecvențiale (*3a-*);
8. Aktionsart intensiv-rezultativ, ce dezvăluie sensul de plinătate a acțiunii și epuizare a rezultatului acțiunii (*do-*);
9. Aktionsart orientat, cu semnificația de acțiune motorică, îndreptată spre o anumită direcție (*do-*, *na-*, *om-*, *nepe-*, *nod-*, *npu-*, *npo-*);
10. Aktionsart neorientat, cu valoarea de acțiune motorică, ce nu este îndreptată spre o anumită direcție, care se desfășoară o anumită perioadă (*nepe-*, *no-*, *nod-*);
11. Aktionsart atenuativ, cu semnificația de acțiune atenuată, micșorată din plinătatea ei (*om-*, *nepe-*, *no-*, *nod-*, *npu-*);
12. Aktionsart intermitent-atenuativ, cu sensul de acțiune atenuată ce se derulează cu întreruperi (*no-*, *nod-*);
13. Aktionsart durativ-atenuativ, ce evidențiază sensul de acțiune durativă și, totodată, atenuată (*na-*, *npu-*);
14. Aktionsart limitativ, ce are valoarea de acțiune limitată în timp și în deplinătatea desfășurării ei (*no-*, *npu-*, *npo-*);
15. Aktionsart durativ-monosecvențial, ce include lexemele verbale cu semnificația de acțiuni de producere a sunetelor (*npo-*);
16. Aktionsart durativ-amplificativ, ce denotă sensul de acțiune adusă până la rezultatul dorit, depunând, timp îndelungat, efort intensiv (*do-*);
17. Aktionsart amplificativ, cu semnificația de acțiune ajunsă la o putere, intensitate deosebită (*na-*, *nod-*, *npu-*, *npo-*);
18. Aktionsart distributiv, cu sensul de ansamblu de acțiuni care se extind asupra unui șir de obiecte sau provin de la un șir de subiecte (*nepe-*, *no-*, *npo-*);
19. Aktionsart reciproc, ce indică acțiuni reciproce (*nepe-*);
20. Aktionsart prospectiv, ce denotă sensul de acțiune al cărei rezultat se referă la viitor (*3a-*).

Varietatea tipurilor de Aktionsart este condiționată de polisemantismul prefixelor. Astfel, dintre prefixele analizate, *no-* exprimă cele mai multe tipuri de Aktionsart (nouă), după care urmează, în ordine descrescătoare: *nepe-* și *do-* (câte șapte), *na-*, *nod-*, *npu-* și *npo-* (câte șase), *om-* (cinci), *3a-* (patru), *bo3-/6oc-* (trei).

Analiza lexico-gramaticală a echivalentelor românești ale verbelor prefixale din limba rusă dovedește o structură variată, ce include diverse elemente: substantive,

adjective (la gradul pozitiv sau superlativ), verbe aspectuale, locuțiuni verbale, adverbe de mod, de timp, cantitative, locuțiuni adverbiale (de mod, de durată, de loc), uneori – pronume nehotărâte, participii substantivizate, prepoziții simple sau compuse, subordonate (completive, de mod și de timp), expresii etc.

De exemplu:

- „*воссоединиться*, pf. – a se uni din nou, a se reuni, a se realipi”¹⁴;
- „*дозвониться*, pf. – a suna până răspunde cineva”¹⁵;
- „*захвалить*, pf. (fam.) – 1. a lăuda peste măsură, a copleși cu laude, a ridica în slăvi. 2. a începe a lăuda”¹⁶;
- „*насвистывать*, ipf. – 2. a fluiera (încet), a șuiera (încet)”¹⁷;
- „*отзвенеть*, pf. – a înceta să sune, a nu mai suna, a nu mai răsună”¹⁸;
- „*перемокнуть*, pf. – a se uda leuarcă, a se uda până la piele. 2. a se uda mai mult decât trebuie”¹⁹;
- „*посвистывать*, ipf. – a fluiera din când în când, încet”²⁰;
- „*подкорректировать*, pf. (fam.) – a corecta puțin, superficial sau suplimentar”²¹;
- „*приоткрыть*, pf. – a întredeschide, a deschide puțin”²²;
- „*пронечь*, pf. – 1. a coace bine/cât trebuie. 2. a coace (un timp oarecare)”²³.

Astfel, valorile redade de prefixele din componența lexemelor verbale din limba rusă sunt exprimate, în limba română, prin intermediul unor elemente variate. Verbelor analizate din limba rusă, derivate cu un prefix, le pot corespunde de la opt la 61 de mijloace de expresie în limba română. Cel mai bine reprezentate, din acest punct de vedere, sunt verbele cu prefixul *nepe-* cu 61 de elemente; urmează, în ordine descrescătoare, *za-* – 55, *na-* – 54, *do-* – 47, *no-* – 43, *nod-* – 40, *npo-* – 32, *om-* – 24, *npu-* – 23 și *voz-/voc-* – 8.

Cele mai frecvente elemente structurale sunt locuțiunile adverbiale (îndeosebi cele de mod) și adverbele, majoritatea fiind cele de mod; urmează verbe aspectuale, pronume nehotărâte, verbe prefixale, prepoziții, substantive, expresii etc.

Astfel, unui verb prefixal din limba rusă îi pot corespunde în limba română, de cele mai multe ori, două și mai multe lexeme, ceea ce confirmă, o dată în plus, caracterul analitico-sintetic al limbii române față de cel, preponderent, sintetic al limbii ruse.

BIBLIOGRAFIE

Cemărtan, Claudia, *Aspectul verbal în limba română: o reconsiderare*, Chișinău, Bons Offices, 2016

¹⁴Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Tatiana Voronțova, *Dicționar rus-român* (coord. ed. A. Zgărdan-Crudu), ed. a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Gunivas, Arc, 2002, p. 168.

¹⁵*Ibidem*, p. 297.

¹⁶*Ibidem*, p. 400.

¹⁷*Ibidem*, p. 659.

¹⁸*Ibidem*, p. 839.

¹⁹*Ibidem*, p. 918.

²⁰*Ibidem*, p. 1044.

²¹*Ibidem*, p. 979.

²²*Ibidem*, p. 1102.

²³*Ibidem*, p. 1119.

- Bolocan, Gheorghe; Șodolescu-Silvestru, Elena; Voronțova, Tatiana, *Dicționar rus-român* (coord. ed. A. Zgardan-Crudu), ed. a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Gunivas, Arc, 2002
- Ducrot, Oswald; Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996
- Evseev, Ivan, *Semantica verbului: Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Facla, 1974
- Savin-Zgardan, Angela, *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic. Categoriile Aktionsart și Terminativitate: Aterminativitate*, Chișinău, Bons Offices, 2001
- Simenschy, Theofil; Ivănescu, Gheorghe, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981
- Sobol, Aliona, „Echivalente românești ale verbelor aspectuale din limba rusă cu prefixul *do-*”, în *Limba română. Revistă de știință și cultură*, anul XXIII, Chișinău, 2013, nr. 9-12, p. 114.
- Агрель, Сигурд, „О способах действия польского глагола”, în *Вопросы глагольного вида*, Москва, Издательство иностранной литературы, 1962
- Лебедь, С.А. „Видовое формобразование и внутриглагольное словообразование в сфере глаголов с заимствованной основой в чешском языке”, în *Исследования по славянскому языкознанию*, Москва, Издательство московского университета, 1984
- Маслов, Юрий Сергеевич, *Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание*, Сост. и ред. А.В. Бондарко и др., Москва, Языки славянской культуры, 2004